

11 Decembrie 2025

REFORMA „FORMELOR FĂRĂ FOND”: RISCUL COMPETENȚELOR INERTE

Analiză a provocărilor de implementare și recomandări pentru alinierea conținuturilor la obiectivele europene în noua programă

Rezumat executiv: Acest raport analizează noua programă școlară prin prisma gândirii critice și avertizează asupra riscului de a produce competențe inerte. Concluzionăm că structura cronologică propusă și lipsa literației digitale contravin obiectivelor europene. Recomandăm revenirea la structura tematică și introducerea explicită a metodelor de gândire critică.

Cuprins

I. Paradoxul central: Discursul oficial vs. realitatea pedagogică.....	2
Discursul oficial: Masca reformistă	2
Realitatea pedagogică: Fractura logică	2
II. Evaluare prin cadrul Paul-Elder.....	3
1. Elementele gândirii	3
2. Standardele intelectuale	4
III. Teoria gândirii critice și psihologia învățării	5
1. Psihologia învățării: „Readicide” și bariera cognitivă	5
2. Robert Ennis: Gândirea critică ca evaluare și decizie	5
3. Matthew Lipman: Comunitatea de investigație.....	6
IV. Pedagogie critică și analiză curriculară.....	6
1. Paulo Freire: Educația „bancară” vs. teme generative	6
2. Stephen Brookfield: Hegemonia trecutului.....	7
3. Inechitatea socială și capitalul cultural (Analiza sociologică)	7
4. Schizofrenia curriculară și decalajul digital (Dewey)	7
V. Sinteza problemelor	8
Tabel 1: Retorica oficială vs. realitatea curriculară	8
Tabel 2: Viziune critică vs. Proiect programă clasa a IX-a (2025)	8
Tabel 3: Discrepanța dintre competențele europene și conținuturile propuse	9
Sinteza vulnerabilităților	9
VI. Recomandări pentru o revizuire urgentă	9
VII. Referințe.....	10

Publicarea noilor proiecte de programe pentru liceu pare să marcheze un moment important pentru educația din România. După mai bine de 15 ani fără o revizuire majoră, ultima fiind în 2009, ne confruntăm cu o propunere pentru o schimbare profundă a modului în care este predată Limba și literatura română.

Reforma curriculară este o decizie administrativă, însă în același timp ea arată ce fel de absolvent își dorește statul să formeze. Domnul profesor Liviu Papadima a aplicat un diagnostic chirurgical acestui proiect de programă. Când o voce autorizată care a format generații de profesori descrie proiectul drept o „întoarcere din drum” de trei decenii și o confundare a liceului cu o cazarmă militară, verdictul de fond pare deja dat.

Această analiză ne aduce la firul ierbii, trecând noua programă prin lentilele consacrate ale teoriei gândirii critice (Paul-Elder, Ennis, Pedagogia critică - Freire, Dewey) pentru a răspunde la întrebarea: *În ce măsură ar putea această programă să dezvolte gândirea critică?*

I. Paradoxul central: Discursul oficial vs. realitatea pedagogică

Deși Nota de prezentare a proiectului de programă afirmă alinierea la profilul absolventului și la cele opt competențe-cheie europene, promițând „dezvoltarea gândirii critice” și o „raportare reflexivă la societate”, analiza detaliată relevă o contradicție majoră între aceste deziderate și instrumentele pedagogice propuse.

Discursul oficial: Masca reformistă

Documentele oficiale care însoțesc programa abundă în terminologie modernă. Se face apel la Recomandarea Consiliului UE din 2018 privind competențele-cheie și la Profilul de formare al absolventului. La nivel declarativ, intenția este de a forma tineri autonomi, capabili să navigheze complexitatea lumii contemporane.

Realitatea pedagogică: Fractura logică

Totuși, o analiză granulară a conținuturilor relevă o fractură logică. Instrumentele propuse pentru atingerea acestor obiective moderne sunt vestigii ale unei pedagogii de secol XIX:

- Memorarea trăsăturilor curenților literare;
- Studiul cronologic al textelor fondatoare;
- Analiza structuralistă a operelor clasice.

Această contradicție sugerează o formă de mască reformistă: adoptarea limbajului reformei pentru a legitima practici conservatoare. În loc să continue

modernizarea, ea revine la un model vechi, istorico-filologic, trecând de la un model axat pe comunicare și teme de viață, la unul centrat pe cronologie, origini și tradiție culturală.

II. Evaluare prin cadrul Paul-Elder

Cadrul Paul-Elder oferă o metodologie robustă pentru evaluarea calității gândirii încorporată într-un produs intelectual, în acest caz, o programă școlară. Vom aplica cele două componente majore: **Elementele gândirii** (structura) și **Standardele intelectuale** (criteriile de calitate).

1. Elementele gândirii

A. Scopul

- **Analiză:** Nota de prezentare spune că scopul este „dezvoltarea gândirii critice” și „raportarea reflexivă la societate”. Dar, dacă analizăm conținutul, scopul real pare să fie „cultivarea conștiinței identitare” prin imersiune în trecut.
- **Evaluare:** Din perspectiva Paul-Elder, un scop trebuie să fie justificabil în context larg. Scopul formării identitare prin imersiune în texte vechi ridică problema relevanței pentru un adolescent al secolului XXI.
 - Este identitatea națională modernă dependentă în mod semnificativ de parcurgerea etapelor istorice de evoluție a limbii, de la alfabetul chirilic la cel latin?
 - Considerăm că deplasarea scopului de la competența de comunicare (transferabilă) la cunoașterea muzeală (inertă) reprezintă o eroare strategică. Se ignoră scopul mai larg al educației: formarea unui cetățean autonom, capabil să gândească critic în prezent.

B. Întrebarea centrală

- **Analiză:** Programa pare să răspundă la întrebarea: „Care sunt originile și etapele formării limbii și literaturii române?”.
- **Evaluare:** Aceasta este o întrebare academică, specifică facultăților de profil. Întrebarea pedagogică corectă pentru învățământul obligatoriu ar trebui să fie: „Cum putem folosi limba și literatura pentru a dezvolta gândirea, sensibilitatea și capacitatea de comunicare a elevului?”. Eșecul noii programe constă în substituirea întrebării pedagogice cu una de istorie literară.

C. Informația

- **Analiză:** Programa propune un corpus informațional amplu: evoluția limbii române (de la primele forme scrise la alfabetul latin), straturile lexicale, texte de la mit și cronică la romantism și literatura junimistă.
- **Evaluare:** Cadrul Paul-Elder cere ca informația să fie semnificativă și relevantă.
 - Pentru un adolescent de 15 ani, diferența dintre subdialectul crișean și cel maramureșean este cunoaștere „moartă”.
 - Textele încărcate de referințe teologice, istorice sau informație despre grafia chirilică nu se leagă de lumea elevului și adaugă bariere inutile.
 - Aceste cerințe nu sunt echitabile, punând o presiune cognitivă prea mare (conform cercetărilor în domeniu listate în secțiunea următoare), rezultatul fiind acumularea de informație inertă, nu de gândire vie.

D. Asumpțiile (Presupunerile)

- **Analiză:** Autorii programei presupun că: (a) contactul direct cu textele fondatoare generează automat patriotism și cultură; (b) elevii au maturitatea intelectuală și răbdarea necesară pentru a parcurge și înțelege texte arhaice; (c) literatura contemporană este mai puțin valoroasă pentru formare decât cea veche.
- **Evaluare:** Considerăm că aceste presupuneri sunt fragile. Presupunerea că literatura contemporană este mai puțin valoroasă este superficială. Ea ignoră complexitatea procesului de receptare: un text vechi poate fi opac din cauza barierelor lingvistice, rezultând într-o non-lectură sau o lectură mimată (cercetări care susțin această ipoteză se regăsesc în secțiunea următoare).

2. Standardele intelectuale

Standardul de relevanță Acesta este standardul cel mai grav încălcat. Lumea adolescenților este dominată de comunicare digitală și dezinformare. În acest context, studiul autorilor propuși la clasa a IX-a are o relevanță extrem de scăzută pentru nevoile imediate și viitoare ale elevului. Programa 2009, prin teme precum *Adolescența*, îndeplinea standardul relevanței mult mai bine.

Standardul de claritate Gândirea critică nu se poate exercita pe un text neînțeles. Textele propuse în 2025 sunt, prin definiție, lipsite de claritate pentru cititorul neinițiat. Timpul didactic va fi consumat pe clarificarea sensului literal,

lăsând puțin sau deloc timp pentru analiza ideilor, evaluarea argumentelor sau dezbateri etică.

Standardul de amploare O gândire critică robustă ia în considerare multiple puncte de vedere. Multe voci din spațiul public au criticat programa 2025 pentru concentrarea exclusivă pe un canon istoric și masculin. Lipsesc perspectivele alternative, vocile feminine (aproape absente în literatura veche), perspectivele minorităților și perspectivele contemporane globale.

Standardul de logică Există o eroare de logică în argumentul că studierea cronicilor și a textelor arhaice va reduce analfabetismul funcțional. Meta-analize ample (Abrami et al., 2015) arată că dezvoltarea gândirii critice se realizează prin exersarea abilităților pe texte accesibile și relevante, crescând gradual dificultatea. „Terapia de șoc” cu texte de secol XVII poate avea efectul invers: abandonul lecturii.

III. Teoria gândirii critice și psihologia învățării

1. Psihologia învățării: „Readicide” și bariera cognitivă

Cercetările în didactica lecturii arată că impunerea unor texte inaccesibile generează anxietate de lectură și respingere.

- **Teoria fluxului (Csikszentmihalyi, 1990) și Ipoteza inputului (Krashen, 2004):** Învățarea eficientă are loc doar atunci când textul este accesibil (comprehensibil).
- **Efectul Matei (Stanovich, 1986):** Expunerea la texte din „zona de frustrare” declanșează anxietatea care duce la evitarea lecturii și lărgirea decalajelor cognitive.
- **Readicide (Gallagher, 2009):** Fenomenul de „ucidere sistematică a dorinței de a citi” prin impunerea textelor opace.

2. Robert Ennis: Gândirea critică ca evaluare și decizie

Robert Ennis definește gândirea critică drept „gândire rațională și reflexivă focalizată pe decizia asupra a ceea ce să crezi sau să faci”.

- **Credibilitatea surselor:** Textele istorice (cronicile) sunt prezentate ca adevăruri factuale sau monumente, făcându-le inaccesibile ca discursuri supuse interogației critice. Elevul de a IX-a nu posedă cunoștințele necesare pentru a contesta viziunea unui cronicar.

- **Deficitul de argumentare:** Textele narative vechi se bazează pe revelație și autoritate, nu pe structuri argumentative moderne. Elevii pierd oportunitatea de a exersa identificarea erorilor de logică într-un context relevant.

3. Matthew Lipman: Comunitatea de investigație

Lipman propune transformarea clasei într-o comunitate de investigație, unde dialogul filosofic este motorul învățării.

- **Bariera lingvistică: un obstacol:** Într-o clasă care studiază *Ion Neculce* (ex. *O samă de cuvinte*), dialogul despre condiția umană este blocat de bariera lexicală. În loc să discute despre psihologia puterii, elevii și profesorul vor fi blocați în explicarea unor termeni precum „mazil”, „begeniseală”, „surgun” sau „capuchehaie”.
- **Procesele superioare inhibate:** Când efortul cognitiv este absorbit de decodare, reflecția și conceptualizarea sunt inhibate.
- **Alienarea și pasivitatea:** Profesorul deține monopolul absolut al sensului. Elevii devin dependenți de interpretarea magistrală pentru a descifra retorica pașoptistă („tălmăcirii”, „compilații”, „a mântui”). Dinamica democratică este anulată; elevul va nota dictarea, consolidând autoritatea indiscutabilă a catedrei.

IV. Pedagogie critică și analiză curriculară

1. Paulo Freire: Educația „bancară” vs. teme generative

Paradoxul central al Proiectului 2025 este utilizarea limbajului competențelor pentru a masca o pedagogie a transmisiei.

- **Educația bancară:** Deși programa enumeră competențe precum „Identificarea informațiilor importante”, natura textelor impuse transformă aceste competențe în simple exerciții de decodare filologică. A identifica tema într-o cronică nu necesită gândire critică, ci memorarea comentariului critic standardizat. Elevii sunt priviți ca recipienți goi în care se depun cunoștințe. Gândirea critică presupune evaluarea argumentelor, identificarea bias-urilor și formularea unor ipoteze proprii.
- **Absența „Temei generative”:** Freire propunea construirea curriculumului în jurul problemelor reale ale comunității. O programă biofilă ar identifica teme precum identitatea digitală, anxietatea climatică sau singurătatea în rețea. Noul proiect ignoră aceste teme, propunând

„depozite bancare” de informație culturală (ex: „rolul instituțiilor culturale în pașoptism”).

- **Identitatea națională vs. intersecțională:** Programa definește restrictiv identitatea ca „națională”. Freire și Giroux critică naționalismul nepus sub semnul întrebării. Elevii de astăzi au identități multiple (digitali globali, etnie, gen), iar programa refuză să exploreze aceste tensiuni, oferind o identitate monolitică.

2. Stephen Brookfield: Hegemonia trecutului

Prin prisma lui Brookfield, noua programă este un instrument de impunere a unei ideologii.

- **Vânătoarea de presupuneri:** Decizia de a umple clasa a IX-a cu texte religioase și istorice, excluzând literatura scrisă de femei sau cea urbană, nu este neutră. Transmite mesajul că „adevărata” cultură română este veche, masculină, ortodoxă și rurală.
- **Anihilare simbolică:** Eliminarea temei *Adolescența* și a autorilor contemporani funcționează ca o formă de anihilare simbolică. Elevii învață că viața lor actuală nu este demnă de a fi obiect de studiu.

3. Inechitatea socială și capitalul cultural (Analiza sociologică)

Unul dintre cele mai grave efecte este potențarea inechităților.

- **Elevii din medii defavorizate:** Pentru elevii cu capital cultural redus, limba cronicarilor este aproape o limbă străină. Programa 2009 oferea puncte de intrare mai democratice.
- **Elitismul curricular:** Introducerea filologiei academice în trunchiul comun este o formă de elitism. Se presupune că toți elevii trebuie să posede cunoștințe de nișă. Rezultatul previzibil este creșterea ratei de eșec școlar.

4. Schizofrenia curriculară și decalajul digital (Dewey)

Există o discrepanță majoră între disciplina Limba română și celelalte materii care integrează AI și digitalul.

- **Oportunitatea ratată:** Programa ignoră complet ecologia media. A pretinde că studiul limbii materne se poate desfășura într-o bulă aseptică, neatinsă de tehnologie, este o formă de negare a realității.
- **Lipsa gândirii critice digitale:** Prin excluderea AI, programa ratează șansa de a dezvolta gândire critică aplicată: „Cum analizăm veridicitatea unui text generat de AI?”, „Cum se schimbă conceptul de autor?”. Dewey ar argumenta că școala transformă elevii în victime ale tehnologiei,

privându-i de instrumentele necesare pentru a înțelege mediul în care trăiesc.

V. Sinteza problemelor

Tabel 1: Retorica oficială vs. realitatea curriculară

Dimensiune	Retorica oficială (Nota de prezentare)	Realitatea curriculară (Conținut)
Obiectiv central	„Gândire critică, reflexivitate”	„Memorare istorică, conformism canonic”
Abordare	Centrată pe competențe transferabile	Centrată pe conținut informativ (curente, date)
Orizont temporal	Pregătire pentru viitor (învățare pe tot parcursul vieții)	Fetișizarea trecutului (sec. XVI-XIX)
Identitate	„Europeană, deschisă”	„Națională, închisă, etnocentrică”

Tabel 2: Viziune critică vs. Proiect programă clasa a IX-a (2025)

Criteriu de analiză	Proiect programă clasa IX (2025)	Viziune pedagogică critică	Impact anticipat asupra elevului
Structura organizatorică	Cronologică (Istoria literaturii de la origini)	Tematică / Problematizatoare (Temele generative)	Pasivitate, alienare, percepția literaturii ca istorie moartă.
Selecția autorilor	Canon masculin, sec. XVI-XIX (Neculce, Negruzzi)	Diversitate, Paritate de gen, Contemporaneitate	Sentiment de excludere, irelevanță culturală.
Rolul elevului	Receptor de informație culturală („bancară”)	Co-creator de sens, participant activ	Conformism, lipsa gândirii critice autentice.
Raportul cu tehnologia	Inexistent (ignoră AI și digitalul)	Integrare critică (Literație digitală)	Vulnerabilitate la manipulare, schizofrenie educațională.
Rolul profesorului	Executant al programei, constrâns de timp	Intelectual transformator, autonom	Frustrare profesională, predare mecanică pentru examen.
Evaluarea	Centrată pe conținut și standarde naționale	Formativă, reflexivă, centrată pe progres	Învățare pentru notă, anxietate, trișare (copiat/AI).

Tabel 3: Discrepanța dintre competențele europene și conținuturile propuse

Competența-cheie (UE/România)	Abordarea programei 2025
Alfabetizare (Literacy)	Redusă la decodarea textelor arhaice; lipsa alfabetizării media/digitale.
Competență digitală	Complet absentă în disciplina română, deși esențială pentru comunicarea modernă.
Competență culturală	Definită exclusiv ca asimilare a culturii naționale clasice; lipsa deschiderii interculturale reale.
Cetățenie activă	Subminată prin promovarea unor modele sociale depășite și a supunerii față de autoritatea canonică.
A învăța să înveți	Împiedicată de volumul mare de informație factuală care trebuie memorată („toceală”).

Sinteza vulnerabilităților

- **Regresie pedagogică:** Trecerea de la tematic la cronologic ignoră psihologia vârstei.
- **Blocarea gândirii critice:** Resursele cognitive sunt consumate pe decodare și memorare, sabotând analiza critică.
- **Producerea cetățeanului pasiv:** Programul formează cetățeni conformiști, orientați spre trecut, obedienți față de autoritate, incapabili să conteste structurile de putere sau să inoveze social.
- **Riscul analfabetismului funcțional:** Când textul este prea distant (lingvistic și cultural), elevii vor învăța să mimeze lectura (rezumate AI), iar literatura va deveni o artă defunctă, un ritual școlar golit de sens.

VI. Recomandări pentru o revizuire urgentă

Pentru a evita acest dezastru pedagogic, recomandăm următoarele intervenții imediate:

- **Abandonarea cronologiei stricte:** Revenirea la o structură tematică.
- **Integrarea competențelor de literație digitală:** Includerea explicită a analizei critice a textelor digitale (multimodale) și a utilizării etice a AI în producerea și rafinarea de text.

- **Predarea și aplicarea explicită a gândirii critice prin metode validate științifice:** Trecerea de la prezumția că gândirea critică se dezvoltă „de la sine” la instruirea explicită, folosind strategii confirmate de meta-analize educaționale (ex. Abrami et al.):
 - **Abordarea prin infuzie:** Elevii sunt învățați explicit să identifice structura logică a textului, ipotezele autorului și validitatea argumentelor.
 - **Abordarea generală:** Introducerea unor module distincte de logică informală și argumentare (recunoașterea erorilor de logică, bias-uri cognitive).
 - **Abordarea mixtă (Recomandată):** Combinarea instruirii explicite a conceptelor de gândire critică cu aplicarea lor imediată pe textele literare și non-literare, aceasta fiind dovedită statistic ca având cel mai mare impact asupra dezvoltării cognitive.
- **Flexibilizarea curriculumului:** Acordarea unei autonomii reale profesorului de a selecta cel puțin 40-50% din texte în funcție de specificul clasei.
- **Focus pe „Practica vie”:** Redefinirea competențelor pentru a valoriza reacția personală argumentată, creativitatea și aplicabilitatea cunoștințelor în viața reală (transferul de competențe).

Concluzie: Proiectul de programă pentru 2025 reprezintă o oportunitate ratată. Sub masca reformei, el restaurează o ordine pedagogică veche. Fără o corecție majoră, costul va fi plătit de o generație de elevi îndepărtați definitiv de cultura scrisă.

VII. Referințe

Analiza utilizează cadre teoretice din următoarele domenii și autori:

Gândire critică (Structură și standarde):

- Richard Paul & Linda Elder: *The Miniature Guide to Critical Thinking Concepts and Tools*. Fundamentul analizei elementelor gândirii și standardelor intelectuale.
- Robert Ennis: *The Nature of Critical Thinking*. Gândirea critică: decizie rațională.

Psihologia învățării și lecturii:

- Mihaly Csikszentmihalyi: *Flow: The Psychology of Optimal Experience* (1990). Teoria fluxului și echilibrul provocare-abilitate.
- Stephen Krashen: *The Power of Reading* (2004). Ipoteza inputului comprehensibil.

- Keith Stanovich: *Matthew Effects in Reading* (1986). Efectele negative ale frustrării cognitive.
- Kelly Gallagher: *Readicide* (2009). Fenomenul uciderii interesului pentru lectură.

Pedagogie critică și analiză curriculară:

- Paulo Freire: *Pedagogy of the Oppressed*. Conceptele de „educație bancară” și „teme generative”.
- Stephen Brookfield: *The Power of Critical Theory for Adult Learning and Teaching*. Analiza presupunerilor și hegemoniei.
- John Dewey: *Democracy and Education*. Rolul experienței și adaptarea la mediu (digital).
- Henry Giroux: *Teachers as Intellectuals*. Curriculum ascuns și inechitate.

Metodologie didactică (Meta-analize și studii de impact):

- Philip C. Abrami et al.: *Strategies for Teaching Students to Think Critically: A Meta-Analysis* (2015). Sursa pentru recomandarea metodei mixte de predare.
- John Hattie: *Visible Learning* (2009). Demonstrează superioritatea feedback-ului și a metacogniției față de predarea expositivă.
- Steve Higgins et al.: *A Meta-analysis of the impact of thinking skills approaches* (2005). Confirmă că predarea gândirii critice îmbunătățește performanța școlară generală.
- Education Endowment Foundation: *Metacognition and Self-regulated Learning*. Argumentul pentru necesitatea predării explicite a strategiilor de învățare.

Document elaborat de: Manuela Boldisor-Buta, Expert Educație